

delo je jako natančno in tisočine številki pričajo o nenavadni marljivosti. Razprava še ni dokončana. Drugi spis je: „Die Mineralien des Herzogthums Krain“ (str. 97—146), katere navaja z raznimi opazkami prof. Viljem Voss, ta neutrudljivi delavec na naravoslovskem polju, posebno kar se tiče Kranjske. Tudi na Kranjskem je vzraslo spoznavanje rudnin iz rudarske znanosti, saj je pri nas rudarstvo že staro. Železarstvo sega v prazgodovinsko dōbo, v 15. veku so pričeli v Idriji kopati živo srebro, in litijski rudnik sledimo nazaj do 16. veka. Dr. Janez Anton Scopoli, idrijski zdravnik, omenja (l. 1761) prvi idrijske rudnine in hribine. Njemu sledé drugi veščaki v naravoslovni vědi, kakor Janez Jakob Ferber (1774), Hacquet v svoji slavni knjigi: „Oryctographia carniolica“ (v štirih delih, l. 1778—1789), Volk Mucha, Žiga baron Zoīs, Henrik Treyer (1844), A. pl. Morlot, Adolf Patera, Jožef Trinker, Karol Deschmann, Viktor pl. Zepharovich in v najnovejšem času nekateri uradniki rudarskih društev, ki so se ozirali posebno na svoja bivališča. Tudi naši podobne razprave so že izšle na svetlo. Viljem vitez Fritsch je spisal: „Die Mineralschätze Krains“ in Viljem Linhart jednako naslovljeno razpravo v „Laibacher Schulzeitung“ l. 1887. Vossova razprava se more imenovati že popolno delo, zakaj le malo rudnin se morda še nahaja na Kranjskem, ki bi ne bile tu našteje. Voss je naštel 56 vrst rudnin z nekako petdesetimi različki. Druge dežele se morejo ponašati z dvakrat ali trikrat toliko množino, zato je Kranjska v tem oziru ubožna. Temu uvodu sledé imena rudnin, razvrščena v pet razredov, in sicer v I. prvine, v II. rude, v III. kamenine, v IV. soli in v V. phytogenide (slovenski bi jih utegnili imenovati porudninjake, ker se porudninijo). — V zadnjem spisu: „Die bisher in Krain bestimmten Fixpunkte“ (stran 147—153) našteva prof. S. Rutar razne kraje na Kranjskem in posebno v Ljubljani z natanko določeno višino. V. S.

Jahrbuch und Deutscher Kalender für Krain. 1894. Simon Rieger. Laibach. Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. — Zaradi nekaterih domo-

vinskih znamenitosti poročamo o tem delu. Opuštvši druge stvari, omenjamo iz 2. dela S. Rieger-ja sestavek: „Zur Einführung der Zuckerindustrie in den Alpenländern“ (str. 5—30). Ta spis obsega več, kakor pové naslov. Pisec se ozira posebno na slovenske pokrajine, zato zanima sestavek tudi Slovence. Po kratkem uvodu našteva vzroke, zakaj da se pri nas rudarstvo in posebno železarstvo ne more dvigniti na ugodnejše stališče; omenja, zakaj se vselej voda ne rabi kot gonilna sila pri strojih, namreč, ker je predraga in nezanesljiva, dočim ima prednost v obeh ozirih par. Nadalje govori o zemlji, katera je najplodovitejša in kako se more izboljšati. Čim več hrani v sebi dušika, fosforove kisline, kalija, apnenca in magnezije, tem plodovitejša je. — Pesa potrebuje rahlih, globokih, ne prevlažnih, toplih tal, da more uspevati. Zato ji ne ugajajo gorska in močvirna tla, pač pa tla, kjer dobro rasteta pšenica in ječmen.

Na Kranjskem so poskušali od l. 1864. dalje. Dober uspeh je napotil Antona Tschinkla, da je ustanovil cikorijsko tvornico v Ljubljani. Na Nemškem so l. 1836. dobivali stot sladkorja iz 17·29 stotov pese, l. 1890. pa iz 7·29 stota. Iz tega sklepamo, kako napreduje kemija in tehnika. Pisec bo nadaljeval razpravo drugo leto. — Temu spisu sledé naslednji: L. Jahne: „Erinnerungen an den Rhein.“ F. Seeland: „Das Gottscheer Braunkohlenflötz und das auf demselben eröffnete Kohlenwerk“. Pisec opisuje kočevski premogokop in njegove naprave z raznimi stroji. Premoga je toliko, da bodo 90 let kopali, ako vsako leto odkopljejo dva milijona stotov premoga. — L. Jahne: „Die Heidengräber am Hochstuhl“ govori o ajdovskih grobēh na Stolu, katere omenja Valvazor. Naposled je pridejana humoreska, kako so neki zviti ptiči merili pred osemnajstimi leti dolensko železnico in prekanili Kočevce in Novomeščane. Na koncu se nahaja „Jahres-Rückschau“. V tem pregledu obžalujemo, da je Leonova slika pred Renanovo, in da se sodba o tem glasi neresnično: „An seinem persönlichen Charakter konnte weder Freund noch Feind einen Makel entdecken.“

V. S.

U m e t n o s t.

Giovanni Pier Luigi da Palestrina.

(Spisal K. Perinčič.)

Spodobi se, da postavimo s kratkim življenjepisom in s podobo¹⁾ majhen spomenik možu, katerega tristoletnico smrti slavimo letos in katerega ime naznanja ta naslov.

¹⁾ Sliko objavimo v prihodnji številki. Uredn.

Janez Peter Alojzij, navadno imenovan Palestrina, porodil se je l. 1529. v mestecu Palestrini, ki stoji na mestu starega rimskega Praenestum v pokrajini Lacijski (Latium). Po rojstvenem mestu se je imenoval že sam: Palestrina. — Takoj v otroški dōbi je pokazal veliko nadarjenost za glasbo, kateri je hotel posvetiti vse svoje življenje. Njegovemu velikanskemu duhu so se čudili ne le domači, marveč vsi, kateri so ga spoznali. Sam je čutil,

da mu je dom za daljno izobrazbo pretesen in preskromen. Ko spoznajo njegovi stariši, da mu je dal Stvarnik posebno moč in poseben poklic za glasbo, pošljejo ga že v šestnajstem njegovem letu v Rim, od nekdanj slavno središče vede in umetnosti. Tukaj je hodil v šolo takrat slavljenega glasbenega učitelja Goudimel-a po imenu. Pri njem se je hitro naučil še kontrapunkta ter si je nabral v kratkem času tolik zaklad glasbene znanosti, da ga je imenoval papež Julij III., ki je bil vnet za vede in umetnosti, učiteljem svojega glasbenega društva. Sedaj se mu je ponudila prilika pokazati, kaj in koliko zmore njegov duh. V tem času se je seznanil z neko Rimljanko ter se ž njo poročil. Zaradi njegovega truda in posebnih zmožnosti so ga prištelci potem med apostolske pevce, med katerimi naj bi deloval v čast božjo in v vzgled ostalemu katoliškemu svetu. Za apostolski pevski zbor je zložil mnogo maš in še več skladb za drugo službo božjo.

A po odloku papeža Pavla IV. iz leta 1555., s katerim so se izločili izmed apostolskih pevcev vsi poročenci, moral se je odtegniti temu javnemu življenju in delovanju in je živel (sam za se) v neki hišici na griču Celiju (Coelius). Ta novi revni in zapuščen dom mu je bil v veliko korist, zakaj šele sedaj je imel najlepšo priliko, vglobiti se v glasbeno umetnost, v njej se izpopolniti in prosteje gibati, kakor piše slavn zgodovinar Cesare Cantù. (Storia XVI. 630.)

Zasebno življenje pa ni trajalo dolgo, ker še istega leta, meseca vinotoka, so ga imenovali učiteljem glasbe v lateranski baziliki. Tukaj je deloval do l. 1561., v katerem letu je dobil naročilo in nalogo od Pavlovega naslednika papeža Pija IV., da naj prevzame glasbo v imenitni rimski cerkvi D. M. Snežnice, St. Maria Maggiore.

Kakor je bil zmerom podložen in pokoren modrim naredbam sv. stolice, katera je od nekdanj najbolj pospeševala vse umetnosti, slušal jo je rad tudi sedaj in bil pripravljen tukaj pri Devici Mariji objaviti vse svoje skladbe. V tej novi, stalni in imenitni službi se je pokazal njegov genij v onih vzvišenih — da, nebeških skladbah, katere so se mnogi prizadevali posnemati, pa jih niti doseči niso mogli.

V tej službi je bil deset let. Da se tembolj spoznajo in cenijo zasluge Palestrinove — zlasti iz te njegove plemenite dobe —, treba je pomisliti, do katere stopinje je bila prišla do tega časa glasba sploh in cerkvena posebej. Dotlej so se trudili skoro vsi glasbeniki le za lepo, mikavno in nasladno obliko in melodijo z nepotrebnimi olepšavami, cvetkami (fioretti ed arzigogoli); besede ali tekst, namen in pomen skladbe jim je bil pa le peto kolo. Ni čuda, da taka glasba ni ugajala papežem, prvim podpiralcem umetnosti. — Ne smemo ji šteti v zlo, če je sveta stolica tolikokrat grajala preveliko prostost skladateljev v njihovih proizvodih. A žal,

vse takratno opominjevanje in svarjenje je bilo le bob ob steno. Zlasti v cerkveni glasbi je trebalo kreniti na drugo pot. Pa kdo naj bi popravil glasbo v tem zdviganem, po splošni reformaciji hrepenčem času? Jediní Palestrina, učitelj in voditelj glasbe pri D. M. Snežnici, jedini ta glasbenik, kateri se je najbolj držal odredb in vzgledov papeža Gregorija Velikega, mogel je rešiti v prvi vrsti cerkveno glasbo. Na tridentinskem zboru so bili malone vsi očetje namenjeni popolnoma odpraviti iz svetišča vsako figuralno glasbo.

Palestrina, dobro vedoč, kaka krivica bi se zgodila pravi glasbi, zložil je nalašč za to, da bi se pokazal, tri maše, kakor so mu bili namignili nekateri kardinali in kakor ga je bil naprosil sami nadvojvoda in poznejši nemški cesar Ferdinand. Izmed teh novih maš je vzbudila čudenje na tridentinskem zboru ona, katero je bil zložil v spomin papeža Marcela II. (Missa P. Marcelli). S to skladbo je rešil Palestrina glasbo pogina v cerkvah — in s to, če bi drugih njegovih del ne bilo, postavil si je večni spomin. Na tridentinskem zboru so stavili Palestrinova dela v vzgled drugim skladateljem. V zasedanju dvainvajsetem, „in decreto de observ. et evit. in celebr. Missae“, dovolila se je glasba v cerkvi, ker se je za njo tako uspešno potegnil Palestrina in podal tudi najlepši vzgled.

Potem, ko je bil utrjen obstanek cerkvene glasbe, hotel se je hvaležnega pokazati Palestrina ter je sklenil nastopiti v sikstinski kapeli v Rimu l. 1565. dné 9. rožnika med sv. mašo, katero je služil kardinal in nadškof sv. Karol Boromejski, jeden izmed osnivalcev sv. tridentinskega zbora, vpričo svojega strijca Pija IV. in brezštevlnih cerkvenih dostojanstvenikov.

Po dokončani slovesnosti je izrekel, da, zavpil sv. oče, kakor iz spanja in zamaknenosti prebujen: „To so harmonije nove pesmi, katere je slišal iz nebeškega Jeruzalema zamaknjeni sveti Janez, in katere je pustil in dal slišati v tem svetnem Jeruzalemu svetni Janez (Palestrina).“ Od tedaj naprej je bil Palestrina neizrekljivo priljubljen papežem, kateri so ga hoteli imeti blizu sebe kot skladatelja papeških glasbenih društev. V tej zadnji njegovi dobi l. 1585. je zagledala beli dan preslavljenja njegova skladba za sv. mašo dné 15. velikega srpana „Assumpta est“. Potem je zložil več cerkvenih pesmij za veliki teden, prav mnogo himnov in drugih skladb.

V teh visokih službah ni bil brez nasprotnikov, kateri so mu zavidali tolike časti in nastavljali razne zanke. A angel božji ga je varoval, da se ni izpodtaknil z nogo ob kamen. Dobro je vedel, da, kdor se skale drži, močno stoji, zato se je ravnal po tem, kar so mu namignili in ukazali papeži. A kakor so trpeli skoraj vsi drugi umetniki, prestati je moral marsikaj tudi Palestrina, posebno od svojih tovarišev.

Njegovo delovanje in vojskovanje se je bližalo koncu. Začetkom leta 1594. je zložil in izdal še zbirko: „Madrigali spirituali“. Dne 24. prosinca istega leta lomi ga po kosteh hud mraz, strašan prsni bodljaj se ga loti in privêde do meje njegovega življenja. Dne 26. istega meseca sprejme z gorečo pobožnostjo tolažila naše svete vere iz rok svojega prijatelja, rimskega duhovnika, poznejšega svetnika Filipa Neri-ja. Na Svečnico, nekaj dni potem, vrnil in izročil je svojo blago dušo Stvarniku v naročje — v 65. letu svoje starosti.

Neizmerna žalost in tuga je zavladala v Rimu in po Laškem ob njegovi smrti. Velikanskega pogreba se je udeležilo vse plemstvo od blizu in od daleč. To je bilo pravo slavlje po vzgledu starih trijumfov. Položili so ga materi zemlji v naročje v cerkvi sv. Petra. Na grob so vdolbili napis:

I. P. A. P. Musicae princeps.

Da, z vso pravico se mu prilastuje naslov: knez ali kralj glasbe. V istem času splošnega preosnavljanja in zboljševanja je privêdel Palestrina glasbo na pravo pot. Pokazal je prvi, kako je treba hoditi po tej poti, da glasba ostane to, kar je, namreč umetnost, s katero je môči razveseljovati uho, ganiti srce in v obče izražati srčna čustva. Bil je vsem v vzgled kolikor v vokalni, toliko v instrumentalni glasbi. Ono nenavadno duševno moč, pokazati v svojih skladbah tako vzvišene vzore, dala mu je živa katoliška vera. Za papeža Leona X. in naslednikov bilo je na Laškem živahno duševno gibanje, zlasti lepo so cvetle umetnosti. Papeži so bili največji prijatelji umetnikov. Seveda glasba ni smela zaostati. S Palestrino je pognala pravi cvet. Kar je ustvaril veliki Palestrina, ne mine nikdar.

„Album.“ Dve pesmi za višji glas s spremljevanjem klavirja: zložil Anton Nedvêd. Izdala in založila „Glasbena Matica“. V Ljubljani 1893. — Z lepim novoletnim darilom je letos razveselila „Glasbena Matica“ svoje ude. Dasi so nekatere teh

pesmij ožjemu občinstvu že znane, vendar je naš glasbeni zavod dobro ukrenil, da jih je izdal, zakaj prištevati se morajo, zlasti nekatere, najboljšim proizvodom našega cenjenega skladatelja. V 1. pesmi „Pred durmi“ (Jenko) je zlasti lepo stopnjevanje v tretjem stavku, ki se pri besedah: „Solza je padala“ razvije v varijanto prvega stavka. Pesmi „Zlata doba“ (Levstik), „Na tujih tleh“ (Funtek), „Molečemu dekletu“ (Toman), „Ljubici“ (Levstik) so tako pristrčne in lahke, da jih bodo z veseljem pevali. Težje so „Strunarjeva pesem“, v kateri je lepo zlasti spremljevanje, „Tvoj mirno čuvam stan“ (Gangl) in „Črno oko“ (Levstik). Med tem, ko je „Srce sirote“ (Gregorčič) žalostno tožeča, je pesem „Cvetice“ (Levstik) živahno poredna. Najlepši brez dvoma pa sta zadnji dve: „Njega ni!“ in „Pogled v nedolžno oko“ (Gregorčič). Tu pač moramo reči, da glasba popolnoma dosega in povišuje krasoto pesnikovih besed. Zeló bi nam ustregel gospod skladatelj, če bi nam v taki obliki podal še več pesmij Gregorčičevih.

Napevi gosp. Nedvêda so sploh lahki in umevni, včasih otročje najivni, vendar nikdar trivijalni. Dostikrat se prijetno slišijo iz njih glasovi, spominjajoči narodnih motivov, a zaviti so vedno v strogo umetno obliko. Najboljše izražajo njegove pesmi nežno, boječe koprnenje, kakor priča tudi ta zbirka. Svojo misel izraža vedno, kolikor môči, preprosto in jasno; nikdar ne izkuša s preumetnimi, čudnimi prehodi in nepotrebnimi tehničnimi težkočami izsiliti efekt, kakor delajo manj sposobni skladatelji, ampak stavek iz stavka razvija se čisto gladko in naravno, in poslušalec si misli, da mora tako biti in ne drugače.

Naše občinstvo sprejema s posebnim veseljem taka dela, ki mu podajajo umetno vsebino v lahki obliki, zato bo pa tudi hvaležno osivlemu glasbeniku za to delo, ki razodeva še mladeniško čilost duha. Hvaležno pa se naj izkaže z obilo podporo tudi „Glasbeni Matici“, ki je izdala to delo v tako vkusni zunanji obliki.

E. L.

Razne stvari.

Naše slike.

Ker se nam je zdelo prilično zaradi povesti „Gospa s pristave“, objavili smo natančno sliko milanske stolne cerkve, ki je izmed najlepših stavb na Laškem in sploh na svetu. Vendar omenjamo zaradi resnice, da še ni stala ta cerkev tedaj, ko se je godila naša povest, ampak nekoliko pozneje jo je ustanovil Barnabov naslednik, Giovanni Galeazzo Visconti (l. 1386.). Kakor se kaže, napravili so prvotni načrt nemški stavbarji, toda nadaljevali

so zidavo laški mojstri, ki so prvotni načrt nekoliko popuščali. — Pogled na velikansko sprednjo stran, ki je bogato okrašena s stolpiči in kipi, človeka kar prevzame. Dolga je cerkev 148 m. (sv. Petra v Rimu pa 186 m), široka 88 m, visoka v kupoli 64 m, zvonik je visok 108 m. Cerkev ima pet podolgastih in tri poprečne ladije. 52 stebrov nosi svoje in deli cerkev v tri dele. Še skoro bolj občuduje popotnik notranjščino, kakor zunanjo stran. Velikanski prostor se prijazno dviga v višavo, slikana okna zadržujejo nekoliko svetlobo. Več listov ne bi